

JANUSZ JASIŃSKI
JERZY SUCHTA

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

**PODSTAWOWE PROBLEMY
ROZWOJU TERENÓW WIEJSKICH
WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO**

Abstract:The Main Problems of Rural Areas' Development of Warmia and Mazury Voivodship. The crucial problem of rural areas of Warmia and Mazury Voivodship is the stagnancy and the degradation of the agriculture, deteriorating conditions of farmers and countrymen living. It causes decreasing number of earnings of part of population, living from the agriculture and as well the high level of unemployment.

On rural lands of voivodship are very difficult soily an climatological conditions to plough agricultural production. Moreover, there are many wastes, fallows and marginal areas, which particularly embracing very poor agricultural lands.

Disadvantageous factor that has a negative influence on economic activity of population in rural lands is also a bad conditions of road infrastructure, incomplete water sewer of country farms, not well ordered management sewer and a low level of gas fitment. The level of living in rural lands greatly shapes slowly developing social infrastructure, which particularly refers to school conditions, healthful care, access to efficiently working culture and sport agencies. All of that has its own expression in the relatively high percentage of persons in households living below the minimum conditions and at nearly the edge of poverty level.

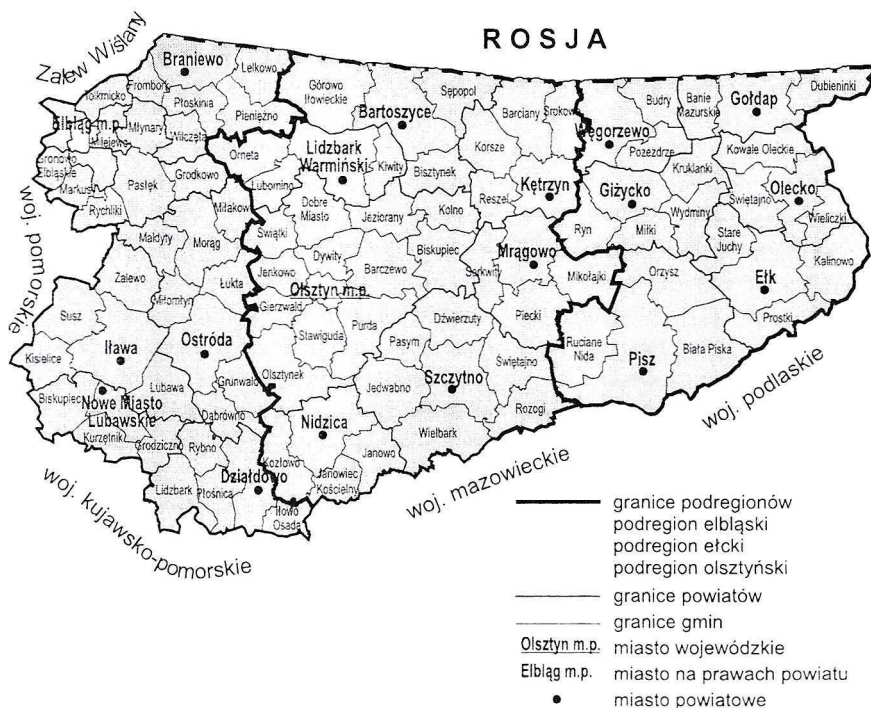
Warmia and Mazury is one of the most attractive tourism region in Poland. However, the tourism as the economic function is not entirely used for multifunctional development of the rural areas of voivodship.

The main aim in the voivodship strategy of social and economical development until the year 2020, is necessity well-balanced development (smart growth) of rural areas and the improvement of living conditions of inhabited population.

1. Ogólna charakterystyka struktury społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich regionu

Województwo warmińsko-mazurskie zostało utworzone w wyniku reformy administracyjnej kraju w 1999 r. Powierzchnia województwa wynosi 24,2 tys. km², co stanowi 7,7% obszaru kraju. Jest podzielone na 17 powiatów ziemskich i 2 miasta na prawach powiatu (Olsztyn i Elbląg). W granicach województwa zostały wyodrębnione 3 podregiony (elbląski, olsztyński i ełcki), które łącznie obejmują 116 gmin, w tym 16 miejskich, 33 miejsko-wiejskich i 67 wiejskich (ryc. 1).

Województwo jest czwartym pod względem zajmowanego obszaru na mapie administracyjnej kraju, a pod względem liczby mieszkańców zajmuje

Ryc. 1. Podział administracyjny woj. warmińsko-mazurskiego.
 Stan na 1 stycznia 2004 r.

Źródło: US w Olsztynie (ryc. 1-5).

dopiero 12 miejsce. Region zamieszkuje niecałe 1,5 mln mieszkańców, co stanowi 3,8% ludności Polski i umiejscawia region na 12 pozycji w kraju.

Obszary wiejskie regionu Warmii i Mazur obejmują 2 359,6 tys. ha, co stanowi 97,5% całej jego powierzchni.

2. Diagnoza prospektywna dotycząca podstawowych zagadnień obszarów wiejskich województwa

Podstawowe problemy związane z poprawą istniejącego stanu społeczno-gospodarczego występującego na terenach wiejskich regionu należy rozpatrywać w odniesieniu do:

- zasobów ludzkich,
- potencjału przyrodniczego,
- potencjału produkcyjnego,
- struktury produkcji rolniczej,
- potencjału ekonomicznego rolnictwa i gospodarstw rolnych,
- funkcji przemysłowej obszarów wiejskich,
- infrastruktury technicznej i społecznej,
- funkcji turystycznej.

Zasoby ludzkie

Mała liczba mieszkańców wraz z rozległą powierzchnią województwa, powodują, że średnia gęstość zaludnienia jest dwukrotnie niższa niż w innych częściach kraju i wynosi 60 osób na 1 km² a; w niektórych gminach nawet poniżej 15 osób/km² (ryc. 2).

W 2005 r. obszary wiejskie zamieszkiwało 569,9 tys. osób, tj. 40% ogółu ludności województwa, a w przeliczeniu na 1 km² – 25 osób (dla porównania w skali kraju wskaźnik ten wynosi 50 osób na 1 km²). Niską gęstością zaludnienia charakteryzują się przede wszystkim tereny o wysokich walorach środowiska przyrodniczego.

Czynnikami wpływającymi na mobilność zasobów ludzkich są wiek i wykształcenie. Struktura wiekowa ludności województwa przedstawia się następująco: 27,4% to osoby w wieku przedprodukcyjnym, 60,3% w wieku produkcyjnym i 12,3% w wieku poprodukcyjnym (w kraju odpowiednio: 24,9%, 60,6% i 14,5%).

Województwo warmińsko-mazurskie charakteryzuje się największym udziałem w kraju rolników w wieku do 39 lat, który wynosi 34,8%. W prze-

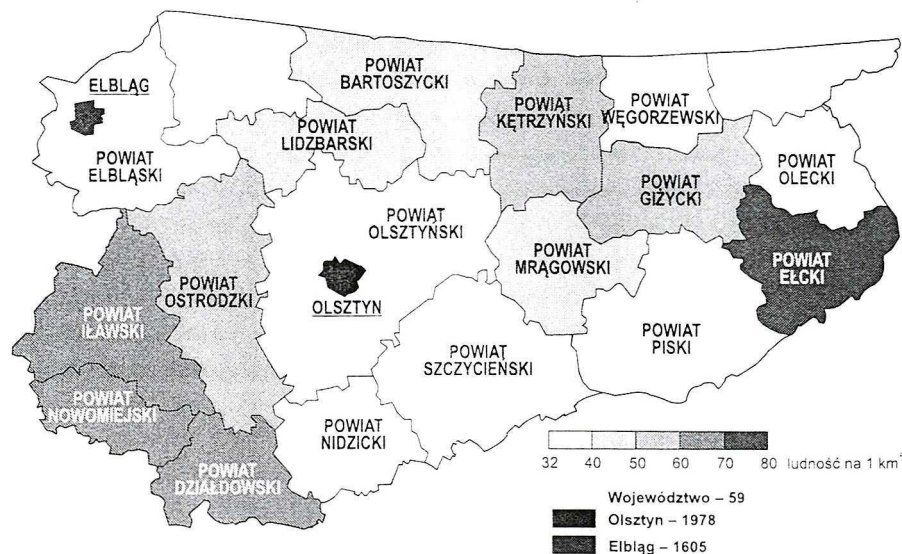
dziale 40-59 lat jest 53,8% rolników, natomiast w wieku 60 lat i więcej już tylko 11,4%.

Poziom wykształcenia rolników Warmii i Mazur nie odbiega zasadniczo od stanu w kraju. Ponad 53% ludności wiejskiej legitymuje się tylko wykształceniem podstawowym, lub niepełnym podstawowym. Wykształcenie zasadnicze zawodowe posiada 22,0%, średnie 20%, a wyższe 5%.

Z licznych badań wynika, że istnieje dodatnia korelacja między poziomem wykształcenia rolniczego a intensywnością wytwarzania mierzoną produkcją końcową z 1 ha użytków rolnych.

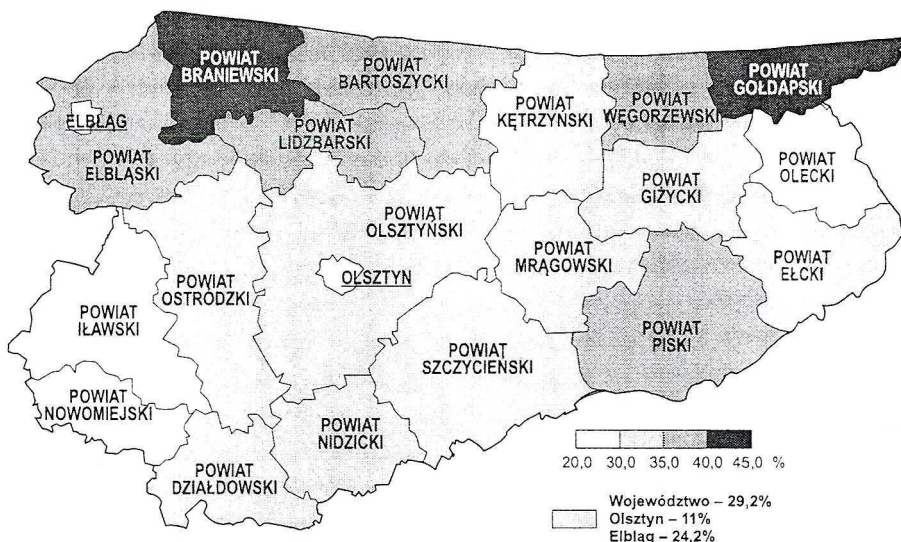
Dłatego istotnym czynnikiem jest w tym przypadku wsparcie dla działań podnoszących wykształcenie i kwalifikacje ludności na wsi, w tym zwłaszcza dzieci i młodzieży. Szczególnie ważne jest to dla obszarów dotkniętych strukturalnym bezrobociem, w tym zwłaszcza popegerowskim.

Istotnym czynnikiem wpływającym na działalność gospodarczą ludności na obszarach wiejskich jest niski wskaźnik pracujących na wsi – 17,8%, z czego – 16,5% ludności pracuje w rolnictwie i leśnictwie, 37,1% w przemyśle i budownictwie oraz najwięcej w usługach – 46,4%.

Ryc. 2. Gęstość zaludnienia w 2004 r. Stan na 31 grudnia 2004 r.

Dane zostały opracowane z wykorzystaniem wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002.

Ryc. 3. Stopa bezrobocia w 2004 r. Stan na 31 grudnia 2004 r.

Wskaźnik zatrudnienia w rolnictwie, wynosi 9,3 osoby na 100 ha użytków rolnych i jest najniższy w kraju. Pełne zatrudnienie w gospodarstwach rolnych znajduje tylko 15% mieszkańców wsi. Skutkiem tego stanu rzeczy są także trudności dotyczące zagospodarowania zasobów ludzkich. Na koniec marca 2006 r. stopa bezrobocia wynosiła w województwie 27,6%, z czego w ogólnej liczbie bezrobotnych ponad 48% stanowili bezrobotni mieszkańcy wsi (ryc. 3).

Sytuacja w tym zakresie jest tym trudniejsza, że bezrobocie na wsi dotyczy przede wszystkim ludzi młodych. Odsetek bezrobotnych osób do 34 roku życia wynosi ponad 55%. Są to najczęściej osoby posiadające niskie kwalifikacje. Ponad 84% osób bezrobotnych na wsi nie posiada bowiem wykształcenia średniego. Wysoki poziom bezrobocia występujący w województwie rzutuje także na poziom życia jego mieszkańców.

Według danych GUS z 2004 r. odsetek osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej ustawowej granicy ubóstwa wynosił w regionie 27%, podczas gdy w kraju – 19,2%.

Problem poprawy sytuacji pracy na obszarach wiejskich wymaga wzrostu liczby podmiotów gospodarczych działających na tym obszarze, czego wynikiem jest możliwość wzrostu zatrudnienia poza rolnictwem, a co za tym idzie także zmniejszenie poziomu bezrobocia na wsi.

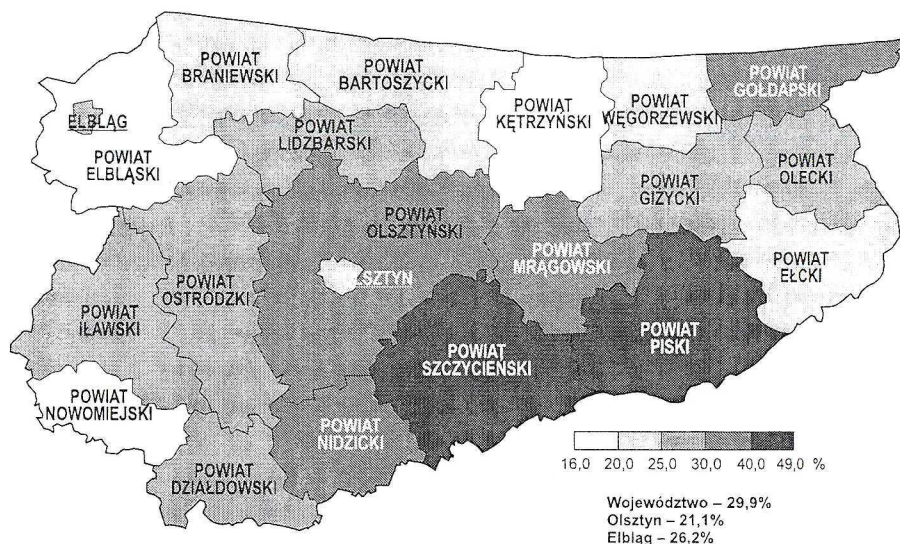
Potencjał przyrodniczy

Elementami środowiska decydującymi o możliwościach produkcyjnych rolnictwa są: jakość i przydatność gleb, agroklimat, rzeźba terenu i warunki wodne. Analiza tych składników pozwala wyznaczyć wskaźniki waloryzacji jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej.

Gleby w woj. warmińsko-mazurskim są wytworem ostatniego zlodowacenia. Większość obszaru (ok. 90%) jest pokryta materiałami polodowcowymi w postaci glin i piasków. Na części występują osady holoceniskie o różnym składzie mechanicznym i torfy. Na północy znajdują się najlepsze gleby w ramach części Żuław wchodzących w skład regionu Warmii i Mazur i w pasie od Braniewa po Kętrzyn.

Wskaźnik jakości i przydatności rolniczej gleb oparty na klasach bonitacyjnych i kompleksach przydatności rolniczej średnio dla województwa wynosi 50,2 i jest wyższy od średniego dla Polski (49,5). W województwie obserwuje się jednak bardzo duże zróżnicowanie w poszczególnych powiatach (np. od 38,3 w powiecie piskim do 61,5 w powiecie kętrzyńskim). Optymalnym zatem wykorzystaniem predyspozycji glebowych powinno być zalesienie gruntów o niskiej przydatności rolniczej. Jednocześnie jednak istniejący potencjał przyrodniczy regionu powinien zachęcać do tworzenia warunków do rozwoju agroturystyki (obecnie rolę to odgrywa ok. 2000 tys. gospodarstw) przy jednoczesnych działaniach ukierunkowanych na zachowanie unikalnego krajobrazu. Korzystne cechy województwa, takie jak: mało zanieczyszczone powietrze, gleba i wody oraz duża liczba jezior i lasów stwarzają potencjalne możliwości rozwoju gospodarstw ekologicznych. Zwiększanie bowiem produkcji żywności o wysokiej jakości zdrowotnej, właściwie oznakowanej i promowanej zarówno na poziomie krajowym, jak i europejskim jest skutecznie konkurującym działaniem na rynkach żywności.

Korzystną cechą województwa jest mało zanieczyszczone powietrze, gleba i wody oraz duża liczba jezior, a także lasów, które obejmują 30,6% (w kraju –29,3%). Największy wskaźnik lesistości występuje w powiatach szczycieńskim (48,8%), piskim (48,1%), olsztyńskim (37,2%) i nidzickim (36,9%), natomiast najniższy w powiatach kętrzyńskim (16,1%), elbląskim (18,0%), nowomiejskim (19,5%) oraz węgorzewskim (20,0%) – (ryc. 4). Prawie całe woj. warmińsko-mazurskie znajduje się w obrębie funkcjonalnego obszaru Zielone Płuca Polski. Poza tym obszarem jest tylko gmina Kisielice. Obszar wyróżnia się w skali kraju wysokim standardem środowiska przyrodniczego i jest ukierunkowany na rozwój proekologiczny oraz utrzymanie zrównoważonych

Ryc. 4. Lesistość w 2004 r. Stan na 31 grudnia 2004 r.

struktur przestrzennych. Wartość przyrodniczą obszaru o znaczeniu międzynarodowym wyznaczają programy Natura 2000, CORINE i ECONET-Polska. W ramach tych międzynarodowych programów potwierdzone zostało na terenie województwa, w typowaniu ostoi przyrody, bogactwo flory i fauny, w tym także gatunków chronionych i zróżnicowanie przyrodnicze obszaru.

Tradycyjne kierunki upraw, niskie zużycie nawozów mineralnych i środków ochrony roślin oraz chów zwierząt oparty na paszach wyprodukowanych we własnym gospodarstwie stwarzają również możliwość rozwoju gospodarstw ekologicznych.

Polski ruch rolnictwa ekologicznego na terenie województwa jest reprezentowany przez Stowarzyszenie Producentów Żywności Metodami Ekologicznymi EKOLAND, Polskie Towarzystwo Rolnictwa Ekologicznego w Lublinie i WODR Olsztyn. W woj. warmińsko-mazurskim gospodarstw mających atest i przedstawiających swoją produkcję rolną na ekologiczną jest 83. Gospodarują one na powierzchni 2045 ha. Największą barierą rozwoju rolnictwa ekologicznego jest ograniczony popyt oraz niezorganizowany rynek produktów ekologicznych.

Województwo warmińsko-mazurskie charakteryzuje się istotnymi różnicami klimatycznymi. Warunki agroklimatyczne są zdecydowanie mniej

korzystne (średni wskaźnik 8,1) w porównaniu ze średnią w Polsce 9,9. Wynika to głównie ze znacznie gorszych warunków termicznych, częstych opóźnień rozpoczęcia wegetacji i krótszego całego okresu wegetacji roślin. Średni wskaźnik rzeźby terenu jest również niższy niż średni dla Polski. Są to w większości tereny zaliczane do mało korzystnych dla użytkowania rolniczego. Warunki wodne są natomiast bardziej korzystne dla prowadzenia produkcji roślinnej i wyrównane w poszczególnych powiatach¹.

Potencjał produkcyjny

A. Zagospodarowanie ziemi

Gleby Warmii i Mazur są mocno zróżnicowane. Duża zmienność jakości gleb i urozmaicona rzeźba terenu, szczególnie w środkowym pasie województwa, znacznie obniżają wartość rolniczą gleb.

Gleby klasy bonitacyjnej I stanowią 0,1% ogólnej pow. użytków rolnych, II – 0,7%, III – 0,23,5%, IV – 56,7%, V – 13,1%, VI – 0,13,1%.

Krótszy okres wegetacji roślin w porównaniu do innych regionów Polski oraz konfiguracja terenu i zróżnicowanie gleb sprawiają, że koszty produkcji rolniczej są tu wyższe, a dochodowość gospodarstw mniejsza niż w innych regionach.

Znaczna powierzchnia użytków rolnych w województwie przy dość niskim zaludnieniu daje jeden z największych w kraju wskaźników powierzchni użytków rolnych przypadających na osobę (0,76 ha), przy średniej krajowej 0,41 ha. Ziemi użytkowanej rolniczo jest jednak mniej niż średnio w Polsce, a dość znaczne powierzchnie zajmują wody (rzeki, jeziora).

Użytki rolne stanowią 44,6% ogólnej powierzchni, 30,6% zajmują lasy, 6% wody, a 8% to tereny pod zabudową i drogami. Najwyższy udział użytków rolnych występuje w powiatach kętrzyńskim, bartoszyckim i nowomiejskim (powyżej 65%), a najniższy w powiatach piskim i szczycieńskim – poniżej 40% (ryc. 5).

W strukturze użytkowania gruntów rolnych, 70,2% stanowią grunty orne, 29,6% trwałe użytki zielone oraz 0,2% sady rolne (w kraju odpowiednio: 76,8%, 21,3% i 1,7%). Zdecydowanie mniej niż w innych regionach kraju jest gruntów ornych i sadów, zaś dużo więcej trwałych naturalnych łąk i pastwisk. Stwarza to dobre warunki do rozwoju produkcji bydła mlecznego i mięsnego w gospodarstwach rolnych.

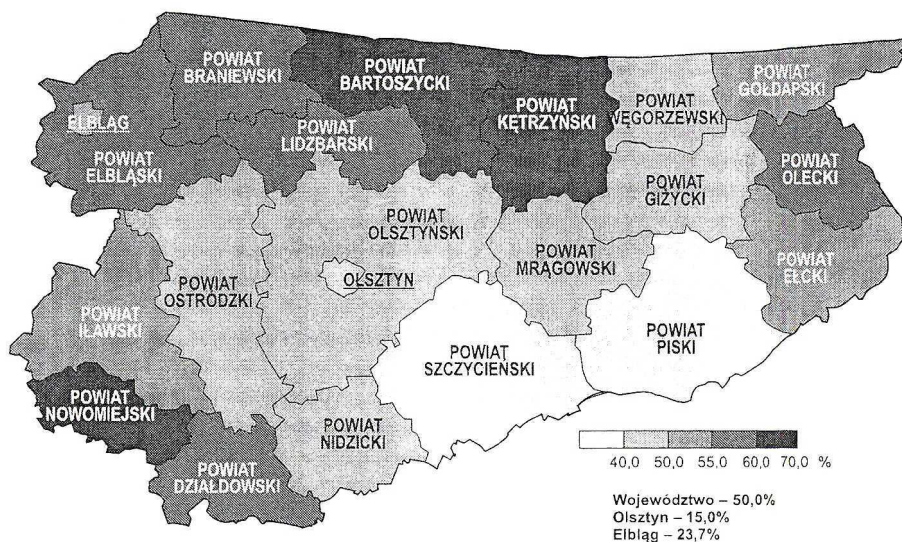
¹ Charakterystyka obszarów wiejskich 2000, 2001, GUS i Urząd Statystyczny w Olsztynie.

Ponad 87% użytków rolnych jest we władaniu prywatnym, w tym 88% stanowi własność gospodarstw indywidualnych. W województwie jest jeszcze dość dużo użytków rolnych, będących w gestii Agencji Nieruchomości Rolnej.

Ostatni Spis Rolny wykazał, że w województwie istnieje 80,6 tys. gospodarstw rolnych, oraz że ponad 27% nie prowadzi produkcji towarowej. Obszar przeciętnego gospodarstwa indywidualnego w 2002 r. wynosił 18,7 ha i był prawie 2,5-krotnie większy niż średni w Polsce. Udział gospodarstw o powierzchni ponad 20 ha jest aż pięciokrotnie wyższy w porównaniu ze średnią krajową.

W ogólnej liczbie gospodarstwa rolne do 10 ha stanowią 50,1%, 10-20 ha – 26,5%, 20-50 ha – 17,9%, 50-100 ha – 3,1%, 100-300ha – 0,9%, powyżej 300 ha – 0,6%,

Udział użytków rolnych w gospodarstwach indywidualnych według grup obszarowych w woj. warmińsko-mazurskim w porównaniu z obszarem kraju przedstawia się następująco: do 1 ha – 1,1% (2,7%), 1-2 ha – 1,3% (4,6%), 2-3 ha – 1,0% (4,5%), 3-5 ha – 1,8% (9,0%), 5-7 ha – 2,1% (48,3%), 7-10 ha – 5,0% (11,4%), 10-15 ha – 11,4% (14,5%), 15-20 ha – 10,5% (9,5%), 20-30 ha – 16,0% (11,1%), 30-50 ha – 16,5% (9,2%), powyżej 50 ha – 33,3% (15,2%).

Ryc. 5. Udział użytków rolnych w powierzchni ogólnej w 2002 r.
Stan na 31 grudnia 2004 r.

Z powyższego zestawienia wynika, że struktura ta w województwie warmińsko-mazurskim jest znacznie korzystniejsza niż średnio w kraju.

B. Zagospodarowanie mienia Zasobu Agencji Nieruchomości Rolnej

Województwo należy do tych regionów kraju, w których były państwowe gospodarstwa rolne użytkowały ponad 40% ogólnej liczby użytków rolnych (przy 19% średnio w kraju). Zagospodarowaniem nieruchomości rolnych Skarbu Państwa zajęła się powołana na mocy *Ustawy z 19 października 1991 r.* – Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa. AWRSP, wraz z mieniem zlikwidowanych PGR, przejęła również ponad 15 tys. ich pracowników.

Reasumując należy stwierdzić, że większość gruntów przejętych do Zasobu Agencji jest rozdysponowana głównie przez sprzedaż oraz wieloletnie dzierżawy. Przekształcenia strukturalne i własnościowe są kontynuowane także przez:

- sprzedaż dzierżawcom całości lub części dzierżawionych przez nich nieruchomości na podstawie uprawnień do pierwszeństwa nabycia;
- wyłączanie z trwających umów dzierżawy części gruntów do odrębnego zagospodarowania;
- powtórna restrukturyzacja, a następnie dalsze rozdysponowanie zwłaszcza dużych nieruchomości powracających z dzierżawy, w związku z wygaśnięciem lub rozwiązaniem umów.

Działania te umożliwiają tworzenie nowych lub powiększanie już istniejących gospodarstw rolnych, co wpływa na poprawę struktury obszarowej gospodarstw indywidualnych. W tym celu Oddział Agencji wykorzystuje także przepisy *Ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego*, pozwalające na wykonaniu pierwokupu lub wykupu nieruchomości rolnych oraz organizuje przetargi ograniczone dla rolników indywidualnych chcących powiększać własne gospodarstwa.

Przejmowanie mienia do Zasobu Agencji Nieruchomości Rolnej

Począwszy od połowy lat 90. XX w., kiedy Olsztyński Oddział Agencji praktycznie zakończył przejmowanie mienia pochodzącego ze zlikwidowanych przedsiębiorstw Państwowych Gospodarstw Rolnych, do Zasobu są jeszcze przejmowane niewielkie arealy pochodzące z tego źródła – przeważnie lasów, gruntów leśnych i zadrzewionych oraz inne nieruchomości rolne podlegające przejęciu przez Agencję na podstawie przepisów *Ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego* i innych przepisów szczególnych.

Od początku funkcjonowania do końca 2005 r. Agencja przejęła do Zasobu grunty na terenie woj. warmińsko-mazurskiego o powierzchni 804 036 ha (w 2005 r. – 385 ha).

Zagospodarowanie mienia Zasobu

Jedną z podstawowych form zagospodarowania mienia Zasobu Agencji Nieruchomości Rolnych jest jego trwałe rozdysponowanie polegające na przeniesieniu prawa własności w drodze sprzedaży lub nieodpłatnego przekazania ustawowo uprawnionym podmiotom. Ważną formą zagospodarowania jest nadal dzierżawa nieruchomości.

W 2005 r. olsztyński Oddział Agencji Nieruchomości Rolnych ogłosił łącznie 7088 przetargów oferując do sprzedaży i dzierżawy ogółem 36 215 ha gruntów (w tym 2710 ha do sprzedaży i 13 505 ha do dzierżawy). W wyniku odbytych 5332 przetargów wyłoniono kandydatów na nabywców i dzierżawców na 25 765 ha gruntów. Dotychczasowi dzierżawcy w trybie pierwszeństwa nabycia, tj. bez przetargu, kupili 10 041 ha gruntów, z czego 8723 ha w woj. warmińsko-mazurskim. W 2005 r. rozwiązano także 1352 umowy z dzierżawcami nieruchomości Zasobu.

Inne formy trwałego rozdysponowania mienia Zasobu

Na mocy *Ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa* część gruntów jest przekazywana nieodpłatnie uprawnionym podmiotom. Oddział Agencji do końca 2005 r. przekazał nieodpłatnie grunty na terenie woj. warmińsko-mazurskiego o powierzchni 38 287 ha. Najwięcej gruntów Oddział przekazał nieodpłatnie Lasom Państwowym – 26 407 ha, głównie pod zalesienie, następnie kościołom – 6517 ha i jednostkom samorządu terytorialnego (gminom, powiatom) – 3441 ha.

Zagospodarowanie zasobu mieszkaniowego

Olsztyński Oddział Agencji wraz z nieruchomościami rolnymi przejął 46 011 lokali mieszkalnych, z tej liczby do końca 2005 sprzedano 41 286 mieszkań. Dane o zagospodarowaniu mieszkań przedstawia tabela 1.

W 2005 r. Oddział Agencji rozdysponował 513 mieszkań, w tym:

- sprzedał 332,
- przekazał nieodpłatnie 181 mieszkań gminom, spółdzielniom mieszkaniowym i innym podmiotom.

Na koniec 2005 r. w Zasobie pozostawały 3373 mieszkania.

Gospodarka zasobem mieszkaniowym Agencji Nieruchomości Rolnych
na terenie woj. warmińsko-mazurskiego w 2005 r.

Wyszczególnienie	Stan na 31.12.2005 r.
Liczba przejętych mieszkań	46 011
Liczba sprzedanych mieszkań	41 286
Udział sprzedanych do przejętych mieszkań (%)	89,7
Liczba mieszkań przekazanych nieodpłatnie gminom i innym podmiotom	1 280
Udział przekazanych mieszkań gminom i spółdz. mieszk. (%)	2,8
Ubyło mieszkań (w wyniku likwidacji, połączenia lokali)	169
Przybyło mieszkań (w wyniku adaptowania, zakończenia inwestycji rozpoczętych i innych działań)	97
Liczba mieszkań pozostających w Zasobie	3 373
Liczba utworzonych spółdzielni mieszkaniowych	75

Zródło: Opracowanie Agencji Nieruchomości Rolnych, Oddział w Olsztynie, 2006.

W ostatnich 3 latach nastąpiło znaczne zmniejszenie sprzedaży mieszkań z następujących powodów:

- trudnej sytuacji materialnej najemców mieszkań spowodowanej dużym bezrobociem;
- coraz wyższych kosztów utrzymania mieszkań wykupionych (jest to spowodowane obowiązkiem uczestniczenia właścicieli lokali w kosztach utrzymania budynków);
- mało atrakcyjnej lokalizacji pozostałych do sprzedaży domów i mieszkań (są położone w rejonach wiejskich o małym zaludnieniu, w znacznej odległości od miast, miejscowości będących siedzibą gmin, szkół, głównych dróg itp.);
- złego stanu technicznego mieszkań pozostałych do sprzedaży;
- wzrostu opłat notarialnych za sporządzenie umowy kupna-sprzedaży (niejednokrotnie koszt opłaty notarialnej jest wyższy od ceny nabycia mieszkania);
- narastającego zadłużenia użytkowników lokali z tytułu czynszu i opłat eksploatacyjnych (ok. 25% użytkowników mieszkań w budynkach administrowanych przez Oddział ma zaległości czynszowe).

Do końca 2005 r. Oddział zagospodarował w sposób trwały 285 z 297 kotłowni osiedlowych, 654 z 775 hydroformi, 131 z 153 oczyszczalni ścieków i 1339 z 1446 zbiorczych osadników i szamb.

Znaczne rozdysponowanie Zasobu w różnych formach powoduje, że wzrasta ranga sprawowanego przez Oddział Agencji nadzoru właścicielskiego. Jednym z celów sprawowanego nadzoru jest zapewnienie zgodności spo-

sobu użytkowania mienia Zasobu z zapisami zawartymi w umowach, jak też z wymogami wynikającymi z określonych przepisów prawa.

C. Zagospodarowanie gruntów marginalnych

Istotny problem wiążący się z działalnością rolniczą na obszarach wiejskich województwa dotyczy gruntów marginalnych, które obejmują w szczególności ziemie rolnicze bardzo słabe, w związku z czym ich uprawa jest nieopłacalna.

W 2005 r. gruntów odłogowanych i ugorowanych w województwie było 84,8 tys. ha (8,2% powierzchni tych gruntów w kraju). Powierzchnia odłogów i ugorów ustalona według metodologii Eurostatu, bez gruntów różnych nie stanowiących gospodarstw rolnych, wynosiła w województwie w 2004 r. – 9,7% ogólnego arealu użytków rolnych. Natomiast powierzchnia odłogów i ugorów obliczona jako różnica między całym arealem gruntów rolnych a łączną powierzchnią zasiewów wynosiła na terenach wiejskich regionu w tym samym roku – 21,3% ogólnej powierzchni gruntów ornych i 15,4% łącznej powierzchni użytków rolnych.

Znaczny areal gruntów marginalnych występuje w południowej części Warmii i Mazur, na których produkcja jest mało opłacalna ze względu na niską klasę gleby, usytuowanie na stromych zboczach znacznie oddalonych od siedlisk gospodarstw.

Konieczne jest prawidłowe zagospodarowanie gruntów marginalnych, głównie z przeznaczeniem pod zalesienie i trwałe zadarnienie. Podstawową kwestią w zagospodarowaniu tych gruntów jest ich przestrzenne rozproszenie (tworzą zwykle enklawy, półenklawy) uniemożliwiający ich racjonalne wykorzystanie. Istnieje więc potrzeba tworzenia modelu gospodarstwa z pewnym udziałem gruntów marginalnych przeznaczonych do niekonwencjonalnego ich zagospodarowania. Możliwości wykorzystania gruntów marginalnych są wielorakie, ale też utrudnione. Wynika to nie tylko z ich rozproszenia, które wyklucza ich połączenie w jedną całość, ale również z konieczności ponoszenia wysokich nakładów finansowych. Dlatego najkorzystniejszym rozwiązaniem tej kwestii byłoby pozostawienie gruntów marginalnych głównie jako użytków ekologicznych, lub przeznaczenie ich pod zalesienie².

Znaczne powierzchnie gruntów są także ugorowane i odłogowane, szczególnie będących w zasobach Agencji Nieruchomości Rolnych. Wymagają zagospodarowania zgodnie z ich preferencjami przyrodniczymi.

² Jasiński, Suchta (2003).

Problem zagospodarowania gleb marginalnych, w obecnym czasie, może ułatwiać ubieganie się o pozyskanie na ten cel środków unijnych.

Struktura produkcji rolniczej

Wielkość i struktura produkcji rolniczej jest skorelowana z wieloma czynnikami. Najważniejsze z nich to jakość gleb, wielkość gospodarstw i ich techniczne wyposażenie oraz rynki zbytu. Jest to jednocześnie podstawowy element wpływający na kształtowanie warunków życia ludności wiejskiej.

W produkcji roślinnej dominuje produkcja zbóż, ziemniaków, buraków cukrowych i rzepaku, a w produkcji zwierzęcej – hodowla bydła, trzody chlewnej, drobiu oraz ryb słodkowodnych.

A. Produkcja roślinna

W produkcji roślinnej dominującym kierunkiem jest uprawa zbóż, które w 2005 r. zajmowały powierzchnię ponad 443,8 tys. ha. Zboża w strukturze zasiewów stanowiły 73,1% przy 74,4% w kraju. Najwięcej uprawiano pszenicy, bo blisko 158 tys. ha, a jej udział w strukturze zbóż wynosił 30,7%. Wysoki udział zbóż powoduje brak racjonalnego zmianowania i częstą uprawę zbóż po sobie. Jest to przyczyną obniżania plonowania i gorszej jakości uzyskiwanego ziarna. Plony zbóż ogółem w 2005 r. oszacowano na 27,9 dt/ha.

W 2005 r. powierzchnia uprawy rzepaku i rzepiku wynosiła 45,8 tys. ha, co stanowiło 8,3% w strukturze zasiewów. (8,3% ogólnej powierzchni rzepaku w kraju). Uzyskany plon w omawianym roku wyniósł 23,4 dt/ha³.

Kolejną rośliną zajmującą względnie duży areał w strukturze zasiewów województwa są ziemniaki, które w 2005 r. uprawiano na powierzchni 14,8 tys. ha. Stanowiło to 2,4% zasiewów (o ponad połowę mniej niż średnia krajowa – 5,5%). Plonowanie ziemniaków jest zbliżone do średnich w kraju. Uprawa ich z oczywistych względów jest skoncentrowana na lżejszych glebach w powiatach: Pisz, Szczytno, Nidzica i Działdowo. Obecnie rynek wymusza ukierunkowanie w produkcji ziemniaków na uprawy odmian charakteryzujących się wysoką jakością i przydatnością do różnych procesów technologii przetwórstwa (frytki, chipsy, susze spożywcze).

Buraki cukrowe stanowią w strukturze zasiewów zaledwie ok. 0,6%, przy średniej krajowej – 3,4%. Uprawa buraków koncentruje się na najlepszych glebach w powiatach: Elbląg, Kętrzyn i Bartoszyce. Powierzchnia upraw buraków w tych powiatach obejmuje ponad 60% całej produkcji województwa.

³Urząd Statystyczny w Olsztynie, 2005.

Skala produkcji warzyw i owoców jest bardzo niska. Produkcja warzyw pokrywa zaledwie w 25% zapotrzebowanie mieszkańców, wynikające z norm żywienia człowieka. Nieco lepiej jest w zakresie produkcji owoców. Zadawalające efekty produkcyjne można uzyskać w uprawie takich gatunków warzyw, jak: marchew, kapusta por, cebula, seler oraz warzyw mniej znanych (brokuł, cykoria sałatowa, pasternak, kapusta pekińska), ale cieszących się coraz większym zainteresowaniem ze strony konsumentów. Główne kierunki upraw owoców to produkcja jabłek (powiaty: Olsztyn, Iława, Elbląg, Braniewo), śliwek i wiśni w powiatach iławskim, olsztyńskim i elbląskim. W ostatnich latach produkcja truskawek skupia się głównie w powiatach: Braniewo, Elbląg, Iława i Olecko. Korzystnym kierunkiem jest zrzeszanie się producentów, umożliwiające standaryzację i łatwiejszy zbył.

Tabela 2

Powierzchnia, plony i zbiory głównych ziemiopłodów w woj. warmińsko-mazurskim w porównaniu z wielkościami i wynikami krajowymi w 2005 r.

Ziemiopłody	Powierzchnia zasiewów					Plony z 1 ha w dt			Zbiory		
	Polska		woj. warm.-maz.		udział regionu w skali kraju (%)	Polska	woj. w-maz.	udział regionu w skali kraju (%)	Polska	woj. w-m.	udział regionu w skali kraju (%)
	tys. ha	%	tys. ha	%					mln ton	tys. ton	
Pow. zasiewów ogółem	11 193,4	100,0	607,2	100,0	5,4						
Zboża ogółem	8 328,9	74,4	443,8	73,1	5,3	32,3	27,9	0,86	27,0	1236,0	4,6
w tym:											
- pszenica	2 218,1	26,6	136,2	30,7	6,1	39,5	38,7	0,98	8,8	527,0	6,0
- żyto	1 415,3	17,0	33,3	7,5	2,4	24,1	21,0	0,87	3,4	70,0	2,0
- jęczmień	1 113,1	13,4	53,9	12,1	4,8	32,2	24,0	0,74	3,6	129,0	3,6
- owies	539,2	6,5	23,7	5,3	4,4	24,6	21,4	0,87	1,3	51,0	3,8
- pszenżyto	1 194,5	14,3	85,5	19,3	7,2	32,7	26,0	0,80	3,9	230,0	5,9
- mieszanek zbożowe	1 436,4	17,2	95,7	21,6	6,7	27,3	20,1	0,73	3,6	193,0	5,3
- inne zbożowe		5,6									
Rzepak i rzepik	550,2	6,6	45,8	7,5	8,3	27,0		0,83	1,5	107,0	7,2
Ziemiaki	588,2	5,3	14,8	2,4	2,5	176,0	23,4	1,02	1,0	265,0	2,6
Buraki cukrowe	286,2	3,4	3,8	0,6	1,3	393,0	179,0	1,04	1,1	156,0	1,4
Warzywa gruntowe			222,0				409,0			4785,0	
Uprawy warzyw pod osłonami			5,4							368,0	
Owoce z drzew										2422,0	
Owoce z krzewów owocowych i plantacji jagodowych										501,0	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Olsztynie, 2006.

Podstawowe dane dotyczące powierzchni, plonów oraz zbiorów głównych ziemioplodów w województwie w porównaniu z wielkościami i wynikami krajowymi prezentuje tabela 2.

Niższe wyniki produkcji roślinnej, mierzone wydajnością jednostkową oraz produkcją globalną, w porównaniu do średnich krajowych, wynikają częściowo z warunków obiektywnych związanych z niższym wskaźnikiem waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej, a w szczególności mniej korzystnego klimatu. Na osiąganie mniejszych plonów niewątpliwie ma wpływ niskie nawożenie mineralne (85% średniej krajowej). Poziom wapnowania, podobnie jak w kraju, jest zbyt niski, co skutkuje utrzymywaniem się dużego udziału gleb kwaśnych i bardzo kwaśnych. Również czynnikiem utrudniającym terminowe wykonywanie zabiegów agrotechnicznych jest słabsze od średniej w kraju nasycenie ciągnikami i sprzętem rolniczym. W województwie na 1 ciągnik przypada 22,5 ha (w kraju 13,6 ha).

B. Produkcja zwierzęca

W produkcji zwierzęcej dominują trzy kierunki: drób, trzoda i bydło. Duży udział trwałych użytków zielonych obliguje województwo do rozwoju produkcji bydła mlecznego i mięsnego. Stan pogłowia bydła po znacznym spadku na początku lat 90. obecnie wynosi 407 tys. szt., (2005 r.) w tym ponad 191 tys. sztuk krów. Przeciętna obsada bydła wynosi 37,8 szt./100 ha użytków rolnych, wobec średniej krajowej 34,5 szt./100 ha. Obsada krów na 100 ha użytków rolnych wynosi 19,1 szt. i jest wyższa niż średnio w kraju – 17,6 szt. Krowy ma, co drugie gospodarstwo rolne. Wielkość pogłowia krów jest mocno zróżnicowana regionalnie. W przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych największa obsada krów występuje w powiatach: Szczytno, Pisz, Lidzbark Warmiński, Mrągowo i Elbląg, zaś najniższa w środkowej i północnej części województwa.

Niezadowalające jest wyposażenie techniczne gospodarstw produkujących mleko. Uregulowaną gospodarkę gnojowicą ma zaledwie kilka procent gospodarstw hodowlanych. Jakość pozyskiwanego mleka jest poważnym problemem dla producentów przetworów mleczarskich w województwie.

Efektywność wykorzystania użytków rolnych w produkcji bydła jest znacznie niższa niż w kraju, o czym świadczy wskaźnik powierzchni użytków zielonych przypadających na 1 szt. W województwie wynosi on 0,78 ha, przy średniej krajowej 0,68 ha. Stanowi to dużą rezerwę paszową,

która przy poprawie stanu i użytkowania trwałych użytków zielonych może sprawić, że produkcja mleka będzie główną gałęzią gospodarki żywnościowej województwa.

Główną bazą surowcową dla produkcji mięsa jest trzoda chlewna. Pogłowie trzody chlewnej na 100 ha gruntów ornych w 2005 r. wynosiło 127 szt. Jest to zdecydowanie niżej niż średnia w Polsce – 148,2 szt.

W czerwcu 2005 r. pogłowie owiec ogółem liczyło 8,7 tys. szt. (0,9 szt. na 100 ha użytków rolnych; w średnio w kraju – 2,0 szt.).

Natomiast pogłowie koni ogółem liczyło 17,3 szt. (2,5 szt. na 100 ha gruntów rolnych; średnio w kraju – 2,6 szt.).

Mocną stroną produkcji żywca w województwie jest drób. Pogłowie drobiu według gatunków w 2005 r. wynosiło kur – 2 718 tys. szt., indyków – 3 331 tys. szt., gęsi – 343 tys. szt. oraz kaczek – 149 tys. szt. Najwięcej produkuje się mięsa indyczego i kurzego. Produkcja żywca drobiowego odbywa się w dużych wyspecjalizowanych fermach. W województwie znajduje się także ponad 80 ferm drobiarskich nastawionych na produkcję jaj.

Duża liczba jezior w woj. warmińsko-mazurskim sprawia, że znaczna ich część jest użytkowana pod względem rybackim. Użytkowane jest ok. 113 tys. ha powierzchni jezior i 3500 ha powierzchni stawów.

W północno-zachodniej części granicą województwa jest Zalew Wiślany, którego wody są podstawą rozwoju rybactwa morskiego. Wielkość połowów jest zróżnicowana w zależności od wielkości ławic ryb wpływających do Zalewu z Bałtyku. Roczne odłowy ryb morskich wynoszą w granicach 1600-2100 ton.

Potencjał ekonomiczny rolnictwa i gospodarstw rolnych

W odróżnieniu od krajów Unii Europejskiej rolnictwo, leśnictwo i rybactwo w Polsce stanowi, z ekonomicznego punktu widzenia, bardzo ważny sektor gospodarki, o czym świadczy wysoki, bo wynoszący 7,3%, udział w PKB. W skali województwa udział jest jeszcze wyższy i wynosi 11,3%. Sektor ten jest również ważny ze społeczno-ekonomicznego punktu widzenia, ponieważ daje utrzymanie dużej liczbie ludności żyjącej na wsi. Wśród ludności w wieku powyżej 15 lat żyjącej w gospodarstwach domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego, wyłącznie i głównie z pracy w gospodarstwie utrzymuje się w kraju ponad 53%, a w województwie ok. 49% osób. Natomiast dodatkowym źródłem utrzymania jest praca w gospodarstwach dla następnych 45% osób w skali kraju i 49% w skali województwa.

Towarowe gospodarstwa rolne są istotnym czynnikiem wpływającym na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich województwa. Wymaga to jednak dla nich wsparcia finansowego, aby mogły aktywnie gospodarować w warunkach Unii Europejskiej. Z kolei małe gospodarstwa rolne należy zachęcać do podejmowania alternatywnej działalności ukierunkowanej w szczególności na ogrodnictwo, agroturystykę oraz produkcję ekologicznej żywności.

Zła sytuacja ekonomiczna w gospodarstwach rolnych nie sprzyja tworzeniu miejsc pracy na obszarach wiejskich, pogarsza kondycję ekonomiczną wsi i tworzy zagrożenie opóźniania rozwoju tych obszarów w porównaniu do miast, w których są warunki koniunkturalne sprzyjające ich rozwojowi.

Orientacyjnie można przyjąć, że 20-30% gospodarstw indywidualnych ma względnie dobry stan wyposażenia w podstawowe budynki gospodarcze oraz maszyny i urządzenia.

Funkcja przemysłowa obszarów wiejskich

Funkcja przemysłowa obszarów wiejskich województwa jest zdominowana głównie przez przemysł spożywczy, w mniejszym natomiast stopniu, działalność produkcyjna rozwija się w branży przemysłu drzewnego i budowlanego. W ujęciu branżowym największe znaczenie mają przemysły bazujące na produktach pochodzenia zwierzęcego (przemysł mięsny, mleczarski i drobiarski), w następnej natomiast kolejności znajduje się przemysł związany z bazą surowców roślinnych. Rola i znaczenie wymienionych branż przemysłu spożywczego znajduje również swoje odzwierciedlenie w liczbie zatrudnionych tam pracowników, co ma znaczny wpływ na aktywizację miejscowych zasobów pracy na wsi. W województwie są również zlokalizowane przetwórnictwo owocowo-warzywne, zakłady przemysłu ziemniaczanego, zakłady przetwórstwa rybnego, zakłady przetwórstwa rzepek, kaszarnie oraz wytwórnie pasz i koncentratów paszowych.

Szacuje się, że potencjał produkcyjny całego przemysłu przetwórczego wykorzystywany jest w 50-60%. Większość podmiotów przetwórstwa rolno-spożywczego jest sprywatyzowana. Kondycja ekonomiczna jednostek jest dość trudna, wynikająca ze zobowiązań kredytowych długoterminowych i wobec dostawców, przy rosnących wymaganiach konkurencji i odbiorców w zakresie jakości produkcji.

W związku z koniecznością poprawy efektywności ponoszonych nakładów w celu zwiększenia konkurencyjności produktów wytworzonych w regionie istnieje potrzeba aktywnego dostosowania się do europejskiego

i krajowego rynku surowców i produktów przez przeprofilowanie małych zakładów wiejskich na przetwórnice w pełni nowoczesne, zlikwidowanie zakładów, które nie są w stanie sprostać nowoczesnym wymaganiom technologicznym i rynkowym.

Infrastruktura techniczna i społeczna na terenach wiejskich

Infrastruktura drogowa na terenach wiejskich i jej stan techniczny w województwie ogólnie ujmując jest zła. Stan techniczny dróg wojewódzkich w 28% oceniany jest jako krytyczny, w 45% jako ostrzegawczy, a tylko w 27% jako zadowolający. Dlatego dla rozwoju gospodarczego na tych obszarach ważne jest wyposażenie wsi w podstawową infrastrukturę techniczną dróg. Dotyczy to także zwodociągowania gospodarstw wiejskich i uporządkowania gospodarki ściekowej, zabezpieczenia odchodów zwierzęcych w gospodarstwach rolnych, jak również telekomunikacji i gazyfikacji wsi (tab. 3).

Tabela 3

Ludność korzystająca z sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej
w woj. warmińsko-mazurskim w 2004 r.

Wyszczególnienie	Ogółem	W tym:	
		w miastach	na wsi
Ludność w tys. korzystająca z:			
- wodociągu	1243,1	832,4	410,7
- kanalizacji	910,6	788,2	122,4
- gazu	643,7	629,6	14,1
Ludność w % ogółu ludności korzystająca z:			
- wodociągu	87,0	96,9	72,1
- kanalizacji	63,7	91,8	21,5
- gazu	45,1	73,3	2,5

Źródło: US w Olsztynie.

Poziom warunków życia na wsi Warmii i Mazur w znacznym stopniu odbiega od sytuacji, z jaką ma do czynienia ludność zamieszkująca w miastach województwa. Dlatego dla zwiększenia zainteresowania potencjalnych inwestorów lokalnych i zewnętrznych tworzeniem i rozwijaniem przedsięwzięć gospodarczych na wsi oraz zainteresowania osiedlaniem się na terenach wiejskich jest konieczne dążenie do stworzenia odpowiednich dobrze wyposażonych sieci szkół, zapewnienie opieki zdrowotnej i zwiększenie dostępu do sprawnie funkcjonujących placówek kultury i sportu. Wskazują na to ważne dysproporcje występujące między miastem a wsią.

Właściwy rozwój funkcji turystycznej i rekreacyjnej obszarów wiejskich wymaga odpowiedniej infrastruktury, w tym zwłaszcza bazy noclegowej i gastronomicznej oraz dostępności komunikacyjnej; a pod tym względem jest w województwie wiele zaniedbań.

Łącznie turystycznych miejsc noclegowych na obszarach wiejskich jest 9984, co stanowi 29,1% ogólnej ich liczby w województwie.

Potencjalne możliwości aktywizacji funkcji turystycznej na terenach wiejskich stwarzają szansę, dla co najmniej trzykrotnego wzrostu obecnego zatrudnienia w usługach turystyczno-wypoczynkowych. Jest to szczególnie ważne dla ludności wiejskiej zamieszkałej w rejonach zdominowanych przez bezrobocie po byłych gospodarstwach popegerowskich⁴.

Funkcja turystyczna obszarów wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego to szczególnie ważny element aktywizacji społeczno-gospodarczej tych terenów. Obecnie jednak, turystyka jako funkcja gospodarcza nie w pełni wykorzystuje potencjał zawarty w warunkach przyrodniczych i społeczno-gospodarczych.

Podstawowe warunki wewnętrzne mające wpływ na rozwój funkcji turystycznej to: wysoka w skali kraju i Europy atrakcyjność środowiska przyrodniczego, bogate środowisko kulturowe, warunki do rozwoju lecznictwa uzdrowiskowego oraz szlaki turystyczne, wśród których do najbardziej atrakcyjnych należy szlak Wielkich Jezior Mazurskich, Kanał Ostródzko-Elbląski oraz szlak Krutyni i Pisy.

Powyższa diagnoza ma na celu przybliżenie najistotniejszych problemów, jakie powinny być rozwiązywane dla rozwoju obszarów wiejskich województwa. Warto przy tym mieć na względzie atrybuty będących niejako w dyspozycji, po to, aby je efektywnie wykorzystać dla dokonania koniecznych zmian na terenach wiejskich. Niezaprzeczalnymi bowiem walorami województwa są: bardzo małe zanieczyszczenie powietrza, wody i gleby, dobra struktura agrarna gospodarstw rolnych oraz względnie wysoki potencjał przetwórczy w odniesieniu do produktów rolno-spożywczych. Natomiast wśród zjawisk negatywnych należałoby w szczególności wymienić: wysokie bezrobocie, ubogą infrastrukturę, relatywnie małą liczbę podmiotów gospodarczych na obszarach wiejskich, niską aktywność społeczną oraz słabą kondycją ekonomiczną gospodarstw rolnych.

Jednak oprócz tych niekorzystnych warunków należy wymienić walory województwa, na które składa się ogromny potencjał krajobrazowy, histo-

⁴ *Warunki życia...*, (2005).

ryczny i turystyczny. Wszystkie te możliwości w zasadzie istnieją na styku podmiotów prowadzących produkcję rolną, a zatem stanowią niewątpliwą szansę dla wielokierunkowego rozwoju rolnictwa obejmującego produkcję zbóż, rzepaku, ziemniaków, buraków cukrowych, warzyw, mleka, żywca wołowego, wieprzowego i drobiowego ze szczególnym uwzględnieniem indyków, miodu oraz szerokiej gamy ryb słodkowodnych. Uzupełnieniem tych podstawowych kierunków produkcji rolniczej powinny być różne formy przetwórstwa rolnego, agroturystyki i innych rodzajów rekreacji.

Reasumując, należy stwierdzić, że obszary wiejskie województwa (również w kontekście klasyfikacji OECD) jawią się przede wszystkim jako tereny zdominowane przez gospodarkę rolną i dość słabo rozwijające się ekonomicznie. Nie oznacza to jednak, że nie występują w tym zakresie określone zróżnicowania wewnątrzregionalne. Posługując się klasyfikacją europejską można wyodrębnić:

- obszary ekonomicznie zintegrowane znajdujące się w strefach podmiejskich największych ośrodków miejskich regionu, tj. Olsztyna i Elbląga oraz na terenach pojezierzy o wysokich walorach turystycznych z rozwiniętą lub rozwijającą się funkcją turystyczną;
- obszary pośrednie zdominowane przez gospodarkę rolną położone w zachodniej i północno-zachodniej części województwa;
- obszary z problemami społecznymi i gospodarczymi – głównie tereny popegerowskie obejmujące północną i południową część regionu⁵.

Potwierdzeniem tej oceny jest także zawarta w Regionalnym Programie Rozwoju Rolnictwa na lata 2002-2006 analiza obrazująca słabe strony oraz zagrożenia rozwoju obszarów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego.

Słabe strony to:

1. Wysoki poziom bezrobocia, przy dość niskim poziomie przygotowania zawodowego, braku aktywności zawodowej i społecznej oraz słabej zdrowotności utrwała niekorzystne tendencje prowadzące do marazmu, patologii, dezintegracji i pauperyzacji społeczeństwa. Dotyczy to w szczególności obszarów popegerowskich.
2. Słaba i nierównomiernie rozmieszczona infrastruktura techniczna i społeczna, mało rozwinięty sektor usług, w tym informacyjno-promocyjnych, ograniczają zainteresowanie potencjalnych inwestorów lokalnych i zewnętrznych do tworzenia i rozwijania przedsięwzięć gospodarczych w regionie.

⁵ Suchta, Żebrowski (2005).

3. Zła kondycja ekonomiczna gospodarstw i przemysłu rolno-spożywczego, co przy mniej korzystnych warunkach przyrodniczo-glebowych, wyeksploatowanej bazie produkcyjnej i ograniczonym rynku rolnym może doprowadzić do długotrwałej marginalizacji tej gałęzi produkcji w województwie, a w ślad za nią likwidacji przedsiębiorstw z otoczenia rolnictwa.
4. Niska opłacalność i wysokie koszty produkcji rolniczej.
5. Niewystarczające środki i utrudniona dostępność do kredytów preferencyjnych dla rolnictwa i przetwórstwa.
6. Niedostatecznie wykorzystywany potencjał przyrodniczy regionu, zbyt duży udział odłogów na gruntach o wysokiej produktywności.
7. Źle funkcjonujący rynek produktów rolnych, niewystarczające powiązania producenta z przetwórcą, niski poziom samoorganizacji rolników.
8. Niedofinansowanie doradztwa, i oświaty rolniczej, wynikające z ograniczeń budżetowych.
9. Brak kapitału lokalnego i zewnętrznego, w tym bardzo małe możliwości zasilania wielu niezbędnych inwestycji (w tym na tworzenie miejsc pracy) ze środków budżetowych i pozabudżetowych oraz trudnodostępne fundusze z UE, nie pozwalają na zlikwidowanie dysproporcji i wyrównanie szans rozwojowych z innymi, zamożniejszymi regionami kraju, co w okresie długofalowym może przyczynić się do marginalizacji i „skansenizacji” Warmii i Mazur.
10. Ograniczony zakres inwestycji dotyczących ochrony środowiska na obszarach wiejskich, w tym zagospodarowania gnojowicy, melioracji oraz zabezpieczenia przeciwpowodziowego na obszarze Żuław Wiślanych.

Zagrożenia to:

1. Nieustabilizowana polityka wobec rolnictwa i obszarów wiejskich.
2. Niedostateczna i nieczytelna ochrona rynku produktów rolnych, niezdrowa ekonomicznie konkurencja produktów zagranicznych.
3. Peryferyzacja obszarów wiejskich wynikająca z braku lub opóźnienia inwestycji krajowych (autostrady, drogi, infrastruktura przygraniczna).
4. Mało aktywna polityka państwowa wobec takich regionów, jak Warmia i Mazury, brak rządowych programów rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich oraz brak środków finansowych na takie programy w dłuższym okresie czasu może doprowadzić do wyludniania tych obszarów oraz masową migrację ludzi młodych i wykształconych do miast.

5. Zła koniunktura w rolnictwie (niska opłacalność produkcji, konkurencja dotowanej żywności z UE), która w dłuższym okresie może doprowadzić do utraty samowystarczalności żywnościowej regionu i kraju oraz do marginalizacji społeczno-gospodarczej i kulturowej wsi.
6. Regres na rynku pracy prowadzący w dłuższym czasie do wzrostu bezrobocia oraz do pogłębiania się frustracji i patologii na obszarach wiejskich.
7. Załamanie koniunktury gospodarczej w kraju oraz w krajach sąsiednich może dodatkowo osłabić regiony mniej rozwinięte, do których należą Warmia i Mazury.

3. Analiza zróżnicowania społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego

W wyniku kompleksowej analizy cech przyrodniczych i społeczno-gospodarczych w poszczególnych powiatach województwa na jego terenie można wyodrębnić 5 obszarów funkcjonalnych o podobnych warunkach rozwoju, co odnosi się również do terenów wiejskich (ryc. 6)⁶.

Ryc. 6. Woj. warmińsko-mazurskie – zasięg obszarów funkcjonalnych

Źródło: Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego.

⁶ Plan zagospodarowania... (2002).

Obszar północny obejmuje powiaty: bartoszycki, kętrzyński i lidzbarski i stanowi 14% powierzchni ogólnej województwa. Charakterystycznym negatywnym zjawiskiem występującym na tym obszarze jest jedno z wyższych w skali województwa bezrobocie. Jego konsekwencją jest także wysoki poziom zubożenia ludności (ok. 27% ogółu ludności korzystało ze świadczeń pomocy społecznej). Zahamowanie niekorzystnych zjawisk związanych z odpływem ludności poza teren i poprawa sytuacji społecznej będzie wymagać podjęcia zasadniczych działań aktywizujących zarówno w sferze gospodarczej, jak też społecznej na całym tym obszarze.

Warunki przyrodnicze i ekonomiczno-społeczne preferują ten obszar w szczególności do rozwoju rolnictwa. Występują tu także korzystne warunki do tworzenia gospodarstw farmerskich o intensywnej produkcji rolnej, dominującym kierunkiem produkcji roślinnej. Już obecnie zarysowały się korzystne tendencje do tworzenia gospodarstw o powierzchni od 50-100 i więcej ha. Główne ograniczenia w rozwoju obszarów wiejskich stanowią w szczególności:

- niekorzystna sytuacja demograficzna wyrażająca się wysoką depopulacją, postępującym procesem starzenia się mieszkańców oraz deformacją płci (niedoborem kobiet w wieku 20-29 lat);
- wysokie bezrobocie i zubożenie społeczeństwa;
- znaczne arealy niezagospodarowanych gruntów po byłych pegeerach;
- ciężkie gleby z dużą zawartością frakcji ilastej, wymagające sprawnych systemów melioracyjnych;
- niewielka ilość terenów o walorach przyrodniczo-krajobrazowych będąca ograniczeniem dla rozwoju turystyki, w tym także gospodarstw agroturystycznych.

Obszar wschodni obejmuje powiaty: ełcki i gołdapski. Podobnie jak na obszarze północnym występuje tu wysoka depopulacja oraz zmiany w strukturze wieku wskazujące na proces starzenia się ludności. Występuje deformacja w strukturze płci w grupie wieku 20-29 lat. Poważnym problemem jest bezrobocie oraz związany z tym wysoki poziom zubożenia ludności. Zjawiska te wymagają działań aktywizujących, w szczególności zaś zwiększenia miejsc pracy na terenach wiejskich. Podobnie jak na obszarze północnym występują tu znaczne zasoby niezagospodarowanych gruntów po byłych gospodarstwach państwowych.

Obszar zachodni obejmuje powiaty: braniewski, elbląski, ostródzki, iławski i nowomiejski. Jego powierzchnia stanowi 27% powierzchni ogólnej województwa. Niekorzystne zjawiska demograficzne występujące na tym ob-

szarze liczbowo nie odbiegają od przeciętnej w województwie. Zjawisko bezrobocia w największym stopniu dotyczy powiatów braniewskiego i ostródzkiego, podczas gdy w pozostałych powiatach kształtuje się poniżej średniej wojewódzkiej. Wysoki udział osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej (powyżej średniej wojewódzkiej) wskazuje na niezadowalającą kondycję społeczną tego obszaru. Ograniczenia rozwoju gospodarczego odnoszące się w szczególności do terenów wiejskich wymagają:

- w odniesieniu do Żuław i gminy Elbląg zabezpieczenia przeciwpowodziowego;
- na terenach zlewni pojeziernej i bez izolacji od zbiorników wód podziemnych oraz obszarów cennych przyrodniczo – zwiększonych reżimów w ich gospodarowaniu;
- tereny węzłowe, hydrograficzne występujące na terenie powiatów ostródzkiego i iławskiego – działań w zakresie poprawy retencji, w tym także dolesień;
- zasadniczego zwiększenia miejsc pracy na terenach wiejskich.

Obszar środkowy – obejmujący powiaty: olsztyński, mrągowski, giżycki i węgorzewski, stanowi 24% powierzchni ogólnej województwa. Jest to obszar o korzystnych warunkach do rozwoju gospodarczego, wielofunkcyjnego z preferencjami dla turystyki. W strukturze zatrudnienia występują znaczne różnicowania między powiatem olsztyńskim a pozostałymi powiatami. Zjawisko bezrobocia w najwyższych rozmiarach ma miejsce we wschodniej części obszaru (powiat giżycki). Poza powiatem olsztyńskim kondycja społeczna mieszkańców obszaru, w tym także terenów wiejskich jest niezadowalająca, czego wyrazem jest duży procent ludności korzystającej ze świadczeń pomocy społecznej; szczególnie wysoki jest w powiecie giżyckim. Dlatego działań aktywizujących gospodarczo i społecznie wymaga szczególnie wschodnia część tego obszaru. Ograniczenia w rozwoju całego obszaru wiążą się również z nieodpowiednim stanem technicznym i parametrami infrastruktury technicznej.

Obszar południowy – obejmuje powiaty: działdowski, nidzicki, szczycieński i piski, a jego powierzchnia stanowi ok. 23% powierzchni całego województwa. Cechą charakterystyczną wyróżniającą ten obszar jest najwyższa w województwie lesistość – 43,8%, a także mało korzystne warunki przyrodniczo-rolnicze; mimo tych warunków główną funkcją gospodarczą obszaru jest rolnictwo. Zjawisko bezrobocia w wysokim stopniu występuje w powiatach piskim, działdowskim i szczycieńskim, natomiast nieco niższe jest w powiecie nidzickim. Jego konsekwencją jest także wysoki poziom zubożenia ludności (średnio ok. 26% ogółu ludności korzysta ze świadczeń pomocy społecznej).

Wyodrębnione obszary funkcjonalne województwa z punktu widzenia podstawowych parametrów ich zróżnicowania społeczno-gospodarczego w odniesieniu do terenów wiejskich zawiera tabela 4.

Główne problemy odnoszące się do trudnych warunków życia ludności wiejskiej regionu Warmii i Mazur (patrz. tab. 4) występują przede wszystkim w północnym obszarze województwa. Jednocześnie jednak są tu korzystne warunki do rozwoju wysoko wydajnych gospodarstw rolnych, w tym zwłaszcza farmerskich. Z kolei z punktu widzenia przesłanek dla wielofunkcyjnego

Tabela 4

Wybrane wskaźniki zróżnicowania społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego według danych z lat 2002, 2004 i 2005

Lp.	Wyszczególnienie	Obszar				
		Północny	Wschodni	Zachodni	Środkowy	Południowy
1.	Ludność wiejska na 1 km ² (2004)	21,7	22,4	28,8	23,3	21,6
2.	Liczba mieszkańców na 1 miejscowość wiejską (2004)	108	114	172	156	162
3.	Stopa bezrobocia Rejestr. w % (XII 2005 r.)	32,7	31,6	31,5	32,2	33,1
4.	Bezrobotni zamieszkali na wsi w % (XII 2005 r.)	50,1	52,3	47,9	446,1	57,8
5.	Powierzchnia użytków rolnych na 1 gospodarstwo w ha (2004)	32,5	22,6	22,0	22,5	19,3
6.	Gospodarstwa wielkoobszarowe w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych w % (2002)	0,6	0,4	0,3	0,4	0,3
7.	Udział odłogów i ugorów w powierzchni gruntów ornych (%)	20,6	23,2	20,8	33,7	26,5
8.	Podmioty gospodarcze osób fizycznych działające na obszarach wiejskich na 100 mieszkańców (2004)	29,4	30,3	33,1	43,7	28,5
9.	Mieszkania zamieszkałe, wyposażone w instalacje w % (2002):					
	- wodociąg	90,2	83,5	93,7	91,4	88,5
	- ustęp splukiwany	71,1	71,2	75,4	78,3	73,7
	- łazienkę	75,5	73,5	76,4	78,8	73,4
	- ciepłą wodę	62,7	64,1	64,8	69,7	64,4
	- gaz z butli i sieci	87,7	96,5	87,6	79,1	76,0
	- centralne ogrzewanie	56,8	58,2	58,1	65,1	56,1

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *Raport z wyników spisów powszechnych województwa warmińsko-mazurskiego 2002*. Urząd Statystyczny w Olsztynie, 2000, 2005; *Rocznik statystycznego województwa warmińsko-mazurskiego 2005*.

rozwoju terenów wiejskich korzystne warunki występują w środkowym obszarze województwa. Głównym problemem jest wysoki udział odłogów i ugorów, których zagospodarowanie ma istotny wpływ na zachowanie walorów przyrodniczych tego obszaru.

4. Obszary wiejskie w strategiach i planach rozwoju społeczno-gospodarczego woj. warmińsko-mazurskiego

Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego do 2020 r. zakłada synchronizację podstawowych celów i zadań z celami strategicznymi państwa określonymi w projektach sektorowych. Znaczenie sektora rolnego, który wiąże się głównie z obszarami wiejskimi, w *Strategii* zostało uwypuklone w wizji rozwoju, której treść została określona jako: „Zasobne i gospodarne Warmia i Mazury regionem czystego powietrza, wód i żywności o wysokiej jakości”.

Niektóre słabe strony województwa, takie jak niewysoki poziom industrializacji i niska gęstość zaludnienia mogą zostać wykorzystane na rzecz propagowania produkcji dobrej jakościowo żywności. Przy znacznej nadprodukcji żywności w krajach wysoko rozwiniętych oraz wiążącymi się z tym problemami natury ekonomiczno-społecznej coraz częściej zauważany zostaje aspekt produkcji żywności o wysokiej jakości biologicznej, produkowanej metodami ekologicznymi lub produkcji zintegrowanej nie oddziaływującej negatywnie na zdrowie człowieka. Niezbędnym elementem do uzyskania wysokiej jakości produktu jest czyste, nieskażone środowisko.

Grupa Robocza opracowująca *Regionalny Program Rozwoju Rolnictwa na lata 2002-2006* przy jego ustalaniu za kluczowy problem uznała „Stagnację i degradację rolnictwa w województwie pogarszającą warunki życia rolników”.

Wyżej wymieniony stan negatywny skutkuje:

- zmniejszeniem dochodów części ludności utrzymującej się z rolnictwa;
- wysokim stopniem bezrobocia na obszarach wiejskich.

Uznano, że powyższy problem kluczowy można wyrazić w postaci 11 problemów głównych:

1. Niewystarczające środki finansowe na rozwój rolnictwa i niedoskonały system ich dystrybucji.
2. Za mała liczba stanowisk pracy poza rolnictwem.
3. Niski poziom wykształcenia mieszkańców wsi.
4. Niedostateczne wykorzystanie potencjału przyrodniczego regionu.

5. Źle funkcjonujący rynek produktów rolnych.
6. Ograniczone możliwości realizacji zadań samorządu rolniczego.
7. Brak klarownego statusu prawno-finansowego doradztwa i oświaty rolniczej.
8. Niska efektywność produkcji rolnej.
9. Niedostosowanie prawne i instytucjonalne do korzystania ze środków finansowych Unii Europejskiej.
10. Brak właściwej polityki państwa wobec rolnictwa i obszarów wiejskich.
11. Niewystarczająca infrastruktura techniczna.

Na bazie identyfikacji powyższych 11 problemów głównych, które mogą oddziaływać na rozwój tych obszarów i poprawę życia ludności wiejskiej, za cel główny programu uznano „Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich i poprawa warunków życia ludności wiejskiej”.

Ograniczony horyzont czasu przyjęty dla realizacji Regionalnego Programu Rozwoju Rolnictwa wymaga wybrania takich priorytetów, które w największym stopniu mogłyby przyczynić się do osiągnięcia efektów, przybliżających jego realizację.

Przyjęto zatem, że wyznaczony cel główny programu możliwy jest do osiągnięcia przez realizację niżej wymienionych priorytetów:

1. Racjonalne wykorzystanie potencjału przyrodniczego regionu
Działania służące realizacji priorytetu to:
 - Określenie kierunków produkcji rolniczej oraz opracowanie struktury użytkowania gruntów zgodnej z warunkami przyrodniczymi regionu.
 - Propagowanie i realizacja programów wykorzystania roślin alternatywnych i odnawialnych źródeł energii.
 - Realizacja programów rolno-środowiskowych i programu ochrony środowiska w rolnictwie.
 - Doprowadzenie do realizacji „Programu dla Żuław”.
 - Opracowanie kryteriów i zasad gospodarowania na obszarach tzw. wrażliwych i marginalnych oraz planu zagospodarowania odłogów.
2. Sprawnie funkcjonujący rynek produktów rolnych
Działania służące realizacji priorytetu obejmują:
 - Lobby na rzecz rozwoju rynków hurtowych.
 - Propagowanie dobrych przykładów powiązań producentów z zakładami przetwórstwa, w tym układu grupa producencka – spółdzielczość – przetwórstwo.
 - Dostosowanie przetwórstwa rolnego do wymogów rynków zewnętrznych, szczególnie UE.

- Szkolenia i informowanie o możliwościach pozyskania środków na poprawę jakości.
 - Promocja produktów regionalnych i firm eksportowych.
 - Współpraca regionu z Obwodem Kaliningradzkim i innymi krajami.
 - Współpraca w zakresie poprawy jakości, certyfikacji i znakowania produktów żywnościowych, w tym: opracowania i wdrażania regionalnego znaku ochrony geograficznej i ochrony sposobu wytwarzania dla produktów żywnościowych.
3. Poprawa efektywności produkcji rolnej.
Działania służące realizacji priorytetu:
- Dostosowanie skali produkcji w gospodarstwie do wymogów rynku na podstawie przesłanek przyrodniczych, technicznych i ekonomicznych.
 - Dostosowanie jakości surowców do potrzeb rynku.
 - Wspieranie finansowe organizacji pozarządowych aktywizujących przedsięwzięcia związane z restrukturyzacją rolnictwa.
 - Popularyzowanie oszczędnych kosztowo procesów technologicznych wśród producentów rolnych.
 - Uczestnictwo w realizacji programów związanych z poprawą infrastruktury technicznej służącej gospodarstwu rolnym (drogi dojazdowe, wodociągi, kanalizacja, melioracje i elektryfikacja).
 - Upowszechnianie alternatywnych i dodatkowych źródeł dochodu dla gospodarstw rolnych.
4. Przygotowanie rolnictwa regionu do korzystania ze środków UE
Działania służące realizacji priorytetu przewidują:
- Edukacja społeczeństwa w zakresie prawnych uregulowań dostosowawczych do prawodawstwa UE.
 - Wdrażanie instytucjonalne rozwiązań umożliwiających korzystanie z finansowych środków UE.
 - Stworzenie efektywnego lobby rolniczego na poziomie gminy, powiatu, województwa.
 - Lobby na rzecz utworzenia przedstawicielstwa regionu i organizacji rolniczych w Brukseli.
5. Zwiększenie liczby stanowisk pracy poza rolnictwem
Działania służące realizacji priorytetu obejmują:
- Uczestnictwo w pracach związanych z opracowaniem i realizacją regionalnego programu zwalczania bezrobocia.

- Uczestnictwo w pracach związanych z aktywizacją społeczności pope-geerowskiej.
 - Uczestnictwo w opracowaniu programu związanego z rozwojem małych i średnich przedsiębiorstw.
6. Stabilna i prorolnicza polityka państwa
- Działania służące realizacji priorytetu:
- Opracowanie krajowego, długofalowego programu rozwoju rolnictwa, uwzględniającego realne źródła jego finansowania.
 - Opracowanie bilansu potrzeb i wielkości produkcji rolniczej w celu ustabilizowania rynku.
 - Wypracowanie systemu określania możliwości eksportowych i potrzeb importowych (protekcjonizm państwa) w zakresie artykułów rolnych i żywnościowych.
 - Promocja polskiej żywności na rynku wewnętrznym i rynkach zagranicznych.
 - Tworzenie stabilnego prawa regulującego produkcję i obrót artykułami rolnymi.
 - Ustawowe uregulowanie statusu i finansowania doradztwa rolniczego.
 - Zdefiniowanie gospodarstwa rolnego na podstawie dochodowości, a nie jego powierzchni.
 - Zwiększenie dostępności środków finansowych na rozwój rolnictwa, w tym:
 - zwiększenie dostępności środków finansowych na przetwórstwo rolno-spożywcze,
 - zwiększenie dostępności środków finansowych na rozwój gospodarstw.
 - Poszerzenie kompetencji samorządu rolniczego.
 - Wspieranie działań w tworzeniu grup producenckich.
 - Podniesienie poziomu wykształcenia i kwalifikacji rolników oraz dostosowanie struktury szkolnictwa rolniczego do rzeczywistych potrzeb.
 - Wynegocjowanie korzystnych warunków wejścia polskiego rolnictwa do UE.

Podsumowanie

Kluczowym problemem dotyczącym obszarów wiejskich województwa jest stagnacja i degradacja rolnictwa pogarszająca warunki życia rolników

i mieszkańców wsi. Skutkuje to zmniejszeniem dochodów części ludności utrzymującej się z rolnictwa oraz wysokim stopniem bezrobocia na obszarach wiejskich.

Wymieniony kluczowy problem dotyczący terenów wiejskich województwa ma swoje odniesienie do wielu warunków zewnętrznych i wewnętrznych. Dotyczy to zwłaszcza struktury agrarnej władania ziemią w województwie, gdzie znaczny udział mają gospodarstwa małoobszarowe, które osiągają zbyt małe przychody, aby mogły utrzymać swoje rodziny, a tym bardziej inwestować w rozwój tych gospodarstw. Alternatywnym rozwiązaniem w tym przypadku może być uprawa roślin pracochłonnych, przynosząca większe dochody. Opóźnienie w restrukturyzacji i modernizacji przetwórstwa rolnego powoduje istnienie na rynku regionalnym produktów o nie najwyższej jakości. Jednocześnie nadwyżka podaży większości artykułów rolnych w województwie wymaga poszukiwania nowych rynków zbytu. Można także liczyć na eksport do krajów zachodnich, ale tylko w odniesieniu do wyrobów wyprodukowanych zgodnie ze standardami unijnymi.

Znaczna liczba gospodarstw rolnych na Warmii i Mazurach gospodaruje na słabych glebach oraz w dużym oddaleniu od miast, wsi i osiedli mając przy tym niewystarczającą wielkość do wygospodarowania dochodu na swoje potrzeby bytowe i rozwój. Dodatnią ich stroną jest to, że mają do dyspozycji czyste środowisko. Walory środowiskowe tych gospodarstw powinny być wykorzystane do poszukiwania takich alternatywnych źródeł, jak: rozwijanie produkcji ekologicznej czy świadczenie usług agroturystycznych.

Niezadawalający stan informowania społeczeństwa o prawodawstwie Unii Europejskiej jest przyczyną niskiej świadomości w zakresie potencjalnych korzyści i zagrożeń wynikających z naszego członkostwa w Unii. Brakuje jednolitej koncepcji tworzenia instytucji oraz opóźnia się przygotowanie procedur do pozyskania środków pomocowych. Dlatego konieczne jest pilne wdrożenie programu informowania rolników i całego społeczeństwa na obszarach wiejskich Warmii i Mazur w tym zakresie.

Województwo warmińsko-mazurskie jest regionem o najwyższym w kraju stopniu bezrobocia. W ogólnej liczbie bezrobotnych ponad 48% stanowią bezrobotni zamieszkali na wsi. Postępujący proces koncentracji w rolnictwie w coraz większym stopniu zmniejsza zapotrzebowanie tego sektora na pracę. Konieczne jest zatem zwiększenie stanowisk pracy poza rolnictwem przez rozwój małych i średnich przedsiębiorstw, aktywizowanie społeczności popegieerowskich oraz zróżnicowanie działalności gospodarczej. Służyć

temu będzie wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich stwarzający możliwość podejmowania pracy w działalności pozarolniczej.

Wiele gospodarstw rolnych znajduje się w oddaleniu od sprawnej infrastruktury i dlatego też mają gorsze warunki do prowadzenia rentownej produkcji. Ważnym elementem tej infrastruktury są drogi dojazdowe do pól i gospodarstw. Poprawa stanu dróg przez ich budowę oraz modernizację może znacznie obniżyć koszty produkcji wielu gospodarstw. Z jakością produkcji rolnej jest ściśle związany także dostęp do wody, energii elektrycznej oraz kanalizacji.

Konieczność nadrabiania dystansu, jaki dzieli Warmię i Mazury od innych regionów kraju i Europy także w odniesieniu do obszarów wiejskich jest akcentowana w *Strategii rozwoju społeczno gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2020*. Główny cel tej *Strategii* to – spójność ekonomiczna, przestrzenna i społeczna Warmii i Mazur z regionami Europy, jak również spójność wewnętrzna w kontekście regionalnym.

Spójność ekonomiczna oznacza w tym przypadku wzrost gospodarczy umożliwiający:

- utrzymanie przez województwo udziału własnego w produkcie krajowym brutto na poziomie co najmniej 3%;
- jednoczesne dążenie do wypracowania produktu krajowego brutto w przeliczeniu na jednego mieszkańca w województwie, który zapewni zmniejszenie dystansu w stosunku do średniego poziomu PKB na jednego mieszkańca w krajach i regionach Unii Europejskiej.

Spójność przestrzenna natomiast, to włączenie się województwa do głównej sieci infrastruktury transportowej w Polsce oraz w transeuropejską sieć korytarzy transportowych.

Spójność społeczna oznacza:

- tworzenie miejsc pracy, zmniejszająca bezrobocie w rejonie w stosunku do średniego bezrobocia w kraju i regionach Unii Europejskiej; oferta nowych miejsc pracy zostanie skierowana przede wszystkim do młodych ludzi ze względu na ich dużą aktywność, mobilność, otwartość na zdobywanie nowych kwalifikacji i uczestnictwo w programach aktywizujących;
- poprawę warunków życia ludności, tak pod względem zamożności, jak i warunków mieszkaniowych, dostępu do usług zdrowotnych, edukacyjnych i kulturalnych, sportowo-rekreacyjnych, zbliżającą do standardów życia występujących w krajach Unii Europejskiej.

Poprawa spójności wewnętrznej (także w kontekście obszarów wiejskich) województwa powinna zmierzać do wyrównania dysproporcji rozwoju

we wszystkich aspektach: ekonomicznym, przestrzennym i społecznym; dotyczy to warunków rozwoju przedsiębiorczości i promocji, tworzenia nowoczesnej infrastruktury technicznej i warunków do zdobywania współczesnej wiedzy; całość tych działań będzie ukierunkowana na powstanie miejsc pracy i zmniejszenie bezrobocia oraz poprawę poziomu życia mieszkańców zarówno wsi, jak też miast.

Literatura

- Charakterystyka obszarów wiejskich 2000.* 2001, GUS i Urząd Statystyczny w Olsztynie.
- Jasiński J., Suchta J., 2003, *Perspektywy rozwoju obszarów wiejskich Warmii i Mazur ze szczególnym uwzględnieniem zmian w strukturze władania i użytkowania ziemi u progu integracji z Unią Europejską*, [w:] *Funkcje obszarów wiejskich w dobie transformacji gospodarki Polski*. Akademia Świętokrzyska w Kielcach. Kielce.
- Narodowy Spis Powszechny Ludności i mieszkań, Powszechny Spis Rolny 2002. *Raport z wyników spisów powszechnych województwa warmińsko-mazurskiego*. Urząd Statystyczny w Olsztynie, 2003.
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego.* 2002. *Regionalny Program Rozwoju Rolnictwa na Lata 2002-2006*. Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego. Olsztyn, 2002.
- Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich 2005.* GUS. Warszawa, 2005.
- Rocznik statystyczny województwa warmińsko-mazurskiego.* Urząd Statystyczny w Olsztynie, 2005.
- Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Województwa Warmińsko-Mazurskiego.* Olsztyn, 2005.
- Suchta J., Drońska A., 2004, *Małe i średnie przedsiębiorstwa jako czynnik wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] *Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich z możliwością wykorzystania lokalnej społeczności*, M. Łąguna (red.). Wyższa Szkoła Biznesu Wiejskiego w Warcinie. Warcino.
- Suchta J., Żebrowski W., 2005, *Warunki życia ludności wiejskiej w świetle statystyki publicznej*, [w:] *Rodzina, etyka i ekonomia*. R. Horodeński, E. Ozorkowski (red.). Wyd. WSE w Białymstoku.
- Warunki życia ludności w 2004 r.* GUS. Warszawa, 2005.
- Województwo warmińsko-mazurskie. Plan zagospodarowania przestrzennego.* Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego. Olsztyn, 2002.